

מבוא

במונח "עיתונות פטריוטית", גלום מתח מובנה. מחד עיתונות מיועדת לספק דיווח אובייקטיבי. "פטריוטיות", לעומתה, נאמנות מוגברת למדינה או חבל ארץ (מולדת בצרפתית - patrie), ומכאן שאינה אובייקטיבית. אפילו בחברות המכונות "חופשיות" או מערביות, העיתונות מהווה מחד מכשיר בידי המדינה לפיקוח על האוכלוסייה, אך באותה נשימה, פלטפורמה להבעת ביקורת עליה (ברזילי, 1996). בה במידה העיתונות מואשמת לא פעם גם בשיתוף פעולה או בתקיפה וולונטרית את המדינה¹, כפי שהודגש במאמרו של ויימן (2006).

בעת מלחמה או מאבק לאומי, מתח זה גובר. כדברי ליבס (Liebes, 1992) מלחמה היא מקרה קיצוני בו העיתונאי מצוי בקונפליקט בין הלחצים והמחויבויות הנובעות ממקצועו העיתונאי, לבין הלחצים הנובעים משייכותו הלאומית. במקרים כאלה לא פעם נוקטת התקשורת במונח "המלחמה שלנו" או "הצד שלנו" כדי לתאר את המדינה אליה הוא משתייך, לעומת "הם" או "המלחמה שלהם" או "הצד השני", כדי לתאר את היריב/אויב. בעצם מינוח זה נוקט העיתונאי עמדה.

גם אם לאינתיפאדה יש מאפיינים של מלחמה, לפחות בהיותה מורכבת, כביכול לפחות, משני צדדים מוגדרים (הפלסטינים וישראל, או יש שיאמרו: ערבים ויהודים), היא שונה ממלחמה קונבנציונלית. בניגוד למלחמות נוכחיות, שהן קצרות (מלחמת המפרץ או מלחמת לבנון השניה) האינתיפאדה ארוכה יחסית (Liebes, 1992; ויימן, 2006). יתר על כן, האינתיפאדה אינה מסתיימת לרוב בניצחון של צד זה או אחר. מה עוד שהצד הפלסטיני אינו מורכב מגורם אחד, אלא ממספר גורמים.

ההתפרצות שהחלה בגל דקירות בסתיו 2015, המכונה גם "אינתיפאדת הסכינים", ולוותה גם בהפגנות ועימותים עם המשטרה וצה"ל², שונה מאינתיפאדה רגילה. השוני העיקרי בה הוא במרכיבי הצד הפלסטיני. אם באינתיפאדה הראשונה, וגם בשניה הצד הפלסטיני היה מורכב מארגונים, הפת"ח החמאס והחזית העממית על פלגי המשנה שלהם, אינתיפאדת הסכינים היא אינתיפאדה בה הצד הפלסטיני מורכב מאינדיבידואלים, שאין ביניהם קשר ופועלים ככל הידוע ללא יד ארגונית מכוונת. מאחר שכך, האחריות לפעולות הופכת להיות שאלה שנויה במחלוקת. בעוד אין חולק על כך שמבצע הפעולה (דקירה או ירי) אחראי, הרי שלאחר "ניטרולו" בין אם ע"י הריגתו או תפיסתו, חלפה הסכנה לכאורה. אך מאחר שאין המדובר במעשה יחיד, אלא בסדרה של מעשים יחידים, האחריות שנויה במחלוקת ומכאן, שהקונצנזוס הקיים של כל צד הוא על הסולידריות עם הפגיעה והאובדן בצד "שלו" בעיקר ולכל אחד משני הצדדים נותר מרחב של חילוקי דעות לגיטימיים

(Schudson, 2002). ייתכן וכך הדבר גם מפני ש"אינתיפאדת הסכינים" חרף קורבנותיה, אינה מהווה טרגדיה לאומית, או פגיעה בביטחון הלאומי, אלא לכל היותר פגיעה בביטחון הציבור³. נראה כי לפחות במקרה זה, של אינתיפאדת הסכינים, הפגיעה בביטחון הציבור היא בדרגה נמוכה יותר משתי האחרות.

¹ תקיפה או שיתוף פעולה וסינוגר- הכל לפי העניין

² בין היתר בהר הבית (מסגד אלאקצא), מזרח ירושלים, חברון, צומת אי"ש ומעבר קלנדיה.

³ אלה שלושת המקרים בהם לדברי שאדסון (2002) עיתונאים נוטים דיווח אובייקטיבי לטובת ערכים לאומיים-

ראוי לציין שהספרות המקצועית שצויינה ועוסקת בשאלת האובייקטיביות והפטריוטיות בעיתונות נכתבה בשנות ה-90 של המאה הקודמת ובעשור הקודם. מאז, הרשתות החברתיות פרצו לקידמת הבמה, ואם כי אינן בגדר עיתונות, השפעתן על הלכי רוח בכלל ועל התקוממות אזרחית, נוסח "אינתיפאדה", הינה השפעה משמעותית.

אינתיפאדת הסכינים - נקודות התייחסות

כדי לבחון את אופן הסיקור של "אינתיפאדת הסכינים"⁴ בעיתונות העברית והערבית בחרנו מספר נקודות התייחסות המבוססות על השתלשלות העניינים מאז סתיו 2015.⁵ נקודות התייחסות אלה לוקחות בחשבון את הבדלי ההשקפות הבסיסיות בין הצדדים.

א. הסיבות לפרוץ האינתיפאדה. ישנן להערכתנו ארבע סיבות עיקריות לפרוץ האינתיפאדה הנוכחית: רצח בשריפה של משפחת דוואבשה בכפר דומא, התגברות עלית יהודים להר הבית (אלאקצא), המצב הכלכלי-פוליטי בגדה הכולל את הצהרותיו של אבו מאזן בדבר אפשרות פירוק הרשות והקמת ממשלת ימין צרה בישראל.

כל אחת מהן חשובה לכשעצמה, אך ככל שטעון אחד מודגש וטעון אחר נדחק עד כדי התעלמות, הדבר מסמן את אובדן האובייקטיביות העיתונאית, או כפי שגינזור (Ginzor, 2015) מציין, הסתירה בין האובייקטיביות העיתונאית לפטריוטיות מתרחבת.

ב. נקודות התייחסות

האם סידרת המאורעות היא אינתיפאדה?

המונח אינתיפאדה אינו חד משמעי. הגדרתו נשאבת מזכרון העבר של האינתיפאדות הקודמות (הראשונה והשנייה).

העמדות הרשמיות (פטריוטיות): הן ממשלת ישראל והן הרש"פ, כל אחת מסיבותיה, בחרו להימנע משימוש במונח "אינתיפאדה" לתאור סדרת המאורעות.

בעיתונות העברית: מרבית העיתונות העברית בחרה גם היא להימנע מלכנות את המאורעות כאינתיפאדה. במהדורות החדשות בערוצי הטלוויזיה הסתמכו העיתונאים על תדרכי זרועות הביטחון: צה"ל, המשטרה והשב"כ, כדי להגיע למסקנה זו (ערוצים 1, 2 ו-10). מעטים שציטטו עמדה רשמית זו הוסיפו שאלה ללא הבעת תגובה בנוסח: "ימים יגידו אם זו אכן אינתיפאדה או לא. בשלב זה עמדת מערכת הביטחון היא שאין כאן סממנים אופייניים לאינתיפאדה שהם: מהומות במחנות הפליטים והצטרפות התנזים" (אור הלר, 13.10.2015).

⁴ השם הרווח בעיתונות הערבית הוא "אינתיפאדת הסכינים", אך היא גם קרויה "אינתיפאדת הדקירות" (טען) ו"אינתיפאדת הצעירים" (שבאב)

⁵ המובאות מן העיתונות הערבית תורגמו לעברית, בין השאר בהסתייעות באתר memri.

רק חודש מאוחר יותר, יוצא פרשן הארץ, עמוס הראל בכתבה שכותרתה: "הגיעה העת להכיר בכך שזו אינתיפאדה" (הראל, 13.11.2015). מאידך, "ישראל היום" כקולקטיב, מתעלם כלל מהאפשרות שקיימת אינתיפאדה. אדרבא, אמנם ישנם פיגועים, אך הצבא והנדקרים ישיבו מנה אחת אפיים. גם עתה בחלוף כמעט ארבעה חודשים, חלק ניכר מן העיתונות העברית מכנה את הארועים לרוב כ"גל דקירות", "התפרצות" והמונח "אינתיפאדה" מצוי בשוליים.

בעיתונות הערבית: בתחילת הארועים השימוש הרווח היה "זעם אלאקצא". הדגש על הפן הדתי לא נעלם בדיווח העיתונאי. כך בעיתון הרש"פ מדווח על הפעולה באיתמר כ"25 קליעים הרגו את הציונית שקיללה את הנביא מוחמד במסגד אל-אקצא" (אמל דויכאת, 2.10.15). עיתונות החמאס המשיכה להבליט קו זה, אך בעיתונות פת"ח נאמר מפורשות: "אין אווירה של אינתיפאדה חדשה משום שאין אחדות פלסטינית. אנו כעת בדרך לארגון את השטח. כיום הצעירים פועלים ללא תכנון ומה שמניעם הוא מצפונם והדיכוי שבו הם חיים" (אתר אמד, 09.10.15).